

Зона В. Мркаљ¹
Филолошки факултет
Универзитета у Београду

РАЗВОЈ ИСХОДА И РЕВИЗИЈА СТАНДАРДА ЗА КРАЈ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА У ОБЛАСТИ СРПСКИ ЈЕЗИК

Овај рад проистекао је из методичке радионице *Нови образовни стандарди за крај обавезног образовања (предмет: Српски језик)*, одржане са две групе наставника српског језика и књижевности на Републичком зимском семинару, јануара 2015. године на Филолошком факултету у Београду. У раду се разматра суштина ревизије Образовних стандарда за крај обавезног образовања. Објашњавају се појмови предметних исхода, општих и специфичних компетенција у образовном процесу. Показују се примери стандарда, ревидираних описа ученичких постигнућа и исхода у области Књижевност. Образлажу се потреба за ревизијом стандарда и развој исхода за старије разреде основне школе у функцији усмеравања, праћења и процењивања ученика.

Кључне речи: образовни стандарди, српски језик, ревизија, основна школа, исходи учења, опште и специфичне компетенције, књижевност

1. Уводна разматрања

Проблем усаглашавања описа ученичких постигнућа (датих у документу *Образовни стандарди за крај обавезног образовања*) и наставних програма за појединачне разреде присутан је приликом формирања наставних планова рада у старијим разредима основне школе. Наставници често нису сигурни у којој мери постојеће стандарде смеју да прилагођавају потребама узраста, на који начин стандарде везане за једну наставну област предмета треба да повезују са другом, као ни колико пута један исти стандард може да се понови током планирања, а потом и реализације у непосредној пракси.

Како се у документу *Стандарда*² за основну школу ове појединости недовољно истичу, покушаћемо да их образложимо.

Први недостатак постојећег документа који садржи описе ученичких постигнућа дистрибуиране у четири предметне подобласти³ јесте управо његова структура. То је један од разлога због којих је извршена ревизија стандарда за основну школу, те је ова неусаглашеност исправљена тако што је ревидирани документ усмерен ка областима назначеним у школским програмима: Књижевност, Језик и Језичка култура. Такође, оформљени су и стандарди везани за усмену продукцију (говорна култура), који се не могу испитивати тест-методом, али је њихово постојање неопходно и намењено редовној настави. (Говорна култура није уопште била укључена у описе ученичких постигнућа.)

¹ mrkalj@ikomline.net

² *Образовни стандарди за крај обавезног образовања за предмет Српски језик* (2010).

³ Те подобласти су: Вештина читања и разумевања прочитаног, Писано изражавање, Граматика, лексика, народни и књижевни језик и Књижевност.

Док различите врсте допуна и измена постојећег документа не буду званично прихваћене, наставници ће самоиницијативно планирати удруживање појединих стандарда. Стандарди, слободно речено, представљају циљеве којима се у настави тежи и пошто су диференцирани у три нивоа, они су намењени свим ученицима различитих предзнања, потреба, узраста и могућности.

Тако ће се најчешће здруживати Вештина читања и разумевање прочитаног са области Књижевност. Приликом функционалних повезивања садржаја из граматике и књижевности, наставне активности усмериће се ка остваривању одговарајућих стандарда из оба дела документа. Обрада и утврђивање садржаја о правопису активирају стандарде из сегмента *писано изражавање*, али пошто је *правопис* истовремено једна од подобласти Језика (у школским програмима), онда га треба везивати и са *граматиком* и са *ортоепијом*.

Програмска област Језичка култура препознаје се у тренутно важећем документу стандарда у оквиру двеју области: Вештина читања и разумевања прочитаног и Писано изражавање.

Приликом планирања се може десити да су неки описи ученичких постигнућа „активнији” од других и да се чешће узимају у обзир. Овакво поступање при планирању и реализацији наставног програма схвата се као предност обавезујућег документа. Наиме, што чешће ученик има прилике да једну исту појаву сагледа из новог угла, то ће његово знање постајати поузданије и трајније, и шириће се.

После неколико година привикавања на смисао образовних стандарда из 2010. године, јасније су се издвојили проблеми везани за овај документ:

- неусаглашеност броја области у оквиру предмета Српски језик у документу *Стандарди* и у школским програмима;
- потпуни недостатак описа ученичких постигнућа у подобласти *говорна култура*;
- неусклађеност појединих стандарда са нивоима ученичких постигнућа;
- неадекватно разумевање смисла стандарда и схватање планирања досезања стандарда као додатне наставничке обавезе;
- изразите недоумице које се тичу нивоа ученичких постигнућа и оцене из предмета Српски језик⁴.

⁴ Како вредновати постигнућа ученика?

Реализација исхода у односу на стандарде (предвиђене описе ученичких постигнућа, дистрибуиране по нивоима) не односи се на самеравање тих истих исхода оценама од *један* до *пет*. Основни ниво у млађим и старијим разредима основне школе односи се на минимум 90 % укупне ученичке популације. Ученик који савлада основни ниво може бити оцењен свим оценама (од *два* до *пет*) и оцене ће добијати у складу са

2. Ревизија стандарда

Образовни стандарди за крај обавезног образовања за предмет Српски језик представљају нови, ревидирани⁵ документ који има изузетан значај у настојању да се образовни систем у Србији осавремени и унапреди. Предлог новог документа настао је као четврти у низу, након докумената *Образовни стандарди за крај обавезног образовања*, *Образовни стандарди за крај прве фазе обавезног образовања* и *Опити стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај општег средњег образовања*. Овај нови документ одликује се квалитетима које ћемо надаље истаћи.

Пре навођења описа ученичких постигнућа⁶ (знања, вештина, способности) на сва три нивоа (основном, средњем и напредном), истакнута је општа предметна компетенција⁷ која, у суштини, здружено представља најважније циљеве (образовне, васпитне и функционалне) који ће се остваривати у настави српског језика у основној школи.

својим могућностима и индивидуалним напредовањем које показује. Вероватно је да ће ученици који достигну средњи ниво постигнућа бити оцењени оценом *врлодобар* или *одличан*, док појединци са напредног нивоа свакако завређују оцену *одличан*, али се њихова постигнућа награђују и на додатној настави и секцијама.

Које инструменте користити приликом вредновања ученичких постигнућа?

Најбоље је, за почетак, користити приручник *Оцењивање ученика* које је издао Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања. Све додатне информације о вредновању могуће је пронаћи на сајту ове институције. Такође, бројни алати за процену постигнућа доступни су наставницима и ученицима на интернету (кључне речи за претраживање: процена постигнућа ученика; оцењивање; алати/инструменти за вредновање постигнућа ученика; формативно и сумативно праћење...).

⁵ У тренутку настајања овог рада, Национално-просветни савет још увек није добио нови документ *Стандарда* на усвајање, док се не заврши провера предложених исхода ученичких постигнућа у оквиру пројекта *Развионица*.

⁶ Стандарди ученичких постигнућа показују где се, на крају једног образовног периода, у погледу постигнућа сваки поједини ученик налази у односу на своју референтну групу тј. вршњаке који завршавају основну или средњу школу. Информације које пружају подаци о постигнућима ученика могу да се тумаче и као показатељи квалитета образовног система као целине. Оне могу да укажу на осетљиве или слабе тачке у систему, а на тој основи могу да се утврде и предузму мере чији је циљ да се ствари побољшају.

⁷ Компетенције су развојни резултати целокупног рада у образовном процесу. Компетенције омогућују ученицима да, у стварном животу, у ситуацији учења, или у било којој другој ситуацији, предузимају акције на основу знања, вредности и ставова које су изградили, развили и установили током школовања. Компетенције имају интегративну улогу јер обједињују знање, вештине, умења, понашања, ставове и вредности. Интегративна природа општих компетенција је још видљивија када се има на уму да оне повезују и на функционалан начин интегришу не само оне школске предмете који су међусобно релативно блиски, већ и оне који су наизглед веома удаљени једни од других. Најзад, интегративна природа општих компетенција је веома наглашена и тиме што оне успостављају мост између школске и ваншколске средине, јер је све што се развије у њиховом оквиру примењиво у било којој ситуацији у којој се ученик може наћи и у реалном свету и простору и у виртуелном окружењу.

Општа предметна компетенција⁸

Ученик: Примењује основна знања о српском језику и основна начела тумачења дела из српске и светске књижевности. Влада основним вештинама усмене и писане комуникације; уобличава складан говорени и писани текст, поштујући књижевнојезичку норму; разуме и вреднује текстове прикладне свом узрасту, стиче одговарајући речник. Чита, доживљава и тумачи дела српске и светске књижевности; користи читање да боље разуме себе, друге и свет око себе; прочитао је најважнија дела из књижевности за децу и дела из националне и светске културне баштине заступљена у школским програмима, постепено формирајући читалачке способности и укус. Има потребу да развија говорну и читалачку културу ради учешћа у друштву (у животу школе, породице, вршњачке групе и сл.).

Ова компетенција разлучена је на три нивоа.

Основни ниво

Ученик: Говори јасно, поштујући књижевнојезичку норму; пажљиво слуша саговорника. Саставља кратак, једноставан, структуриран говорени или писани текст о доживљају књижевног дела и о темама из свакодневног живота и света маште; користи оба писма (дајући предност ћирици); влада основним жанровима писане комуникације потребним за учешће у друштвеном животу. У различите сврхе чита краће и једноставније књижевне⁹ и неуметничке текстове¹⁰; разуме и парафразира краћи, једноставнији књижевни и неуметнички текст и вреднује свој доживљај књижевног текста и информације у неуметничком тексту.

Разликује појмове књижевног и народног језика и разуме важност коришћења и неговања књижевног језика за живот заједнице и за лични развој. Има изграђену језичку толеранцију и формирано мишљење о језику и говору мржње као негативним појавама у друштву. Примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовима, облицима речи и врстама реченица. Правилно употребљава речи из свакодневне комуникације, уџбеника и лектире.

Редовно чита књижевна дела предвиђена програмом. Зна ауторе обрађених књижевних дела и познаје њихову уметничку вредност. Прави разлику између усмене и ауторске књижевности. Уочава основне елементе тематске, композиционе и стилске структуре епског, лирског и драмског књижевног текста из обавезне школске лектире, наводећи примере. Тумачи тематске слојеве књижевног дела и свој доживљај уметничког дела. Посећује школску библиотеку и на предлог наставника и библиотекара одабира дела за читање.

⁸ Љубазношћу Завода за вредновање образовања и васпитања, за потребе извођења методичке радионице на Републичком зимском семинару и писања овог рада, примери описа компетенција преузети су из радног материјала још неусвојеног документа који представља нове описе стандарда ученичких постигнућа за крај обавезног образовања. (Овај документ је доступан јавности и био је предмет јавне расправе.)

⁹ Књижевни текстови обухватају књижевноуметничке и књижевнаучне текстове.

¹⁰ Под неуметничким текстовима подразумевају се текстови из науке о језику и науке о књижевности, научнопопуларни текстови из ових области и, по потреби, текстови из медија и других извора погодни за обраду градива из предмета Српски језик. Ученик чита, тумачи, упоређује и вреднује књижевне и неуметничке текстове из националне и светске културне баштине прикладне узрасту ученика; уме да изабере дела за читање према свом литерарном укусу; чува, негује и воли српски језик.

Средњи ниво

Ученик: Усмено јасно формулише своје мишљење. Тумачећи основне идејне и формалне елементе књижевног и неуменичког текста, саставља једноставан говорени или писани текст који је логичан и структуриран. У различите сврхе чита дуже, једноставније књижевне и неуметничке текстове; разуме, тумачи и критички промишља дужи, једноставнији књижевни и неуметнички текст. Заузима јасан став према тексту који чита.

Има основна знања о језику уопште и има потребу да учи, чува и негује књижевни језик. Познаје основне етапе у развоју књижевног језика код Срба и разуме његов значај за културу и историју српског народа. Има основна знања о гласовима, облицима и врстама речи и реченица српског језика и зна да примени одређена (тражена) граматичка правила у говору и писању. Има развијен речник, у складу са основним нивоом образовања и уме да се служи речницима и школским правописом.

Развија читалачку радозналост и креативност у тумачењу књижевног дела. Тумачи кључне чиниоце структуре књижевног текста као и његове тематске, идејне, стилске, језичке и композиционе особине. Познаје основне књижевне термине и адекватно их примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Примењује стратегије читања примерене типичним жанровима. Радо посећује библиотеке и самостално одабира дела за читање из опуса књижевности за децу.

Напредни ниво

Ученик: Говори о одабраним темама из језика, књижевности и културе које су предвиђене градивом; има основне говорничке вештине. У писању рада на задату тему из језика, књижевности и културе користи препоручену литературу. Разуме и критички промишља књижевни и неуметнички текст средње сложености, укључујући и ауторове стилске поступке. Има изграђен читалачки сензибилитет.

Има шира знања о језику уопште и образлаже потребу да учи, чува и негује књижевни језик. Разликује дијалекте српског језика на основу њихових основних особина. Има шира знања о гласовима, врстама, подврстама и облицима речи и реченица српског језика и зна да примени та знања у говору и писању. Има богат речник, у складу са основним нивоом образовања, и доживљава језик као низ могућности које му служе у изражавању.

Критички чита, тумачи и вреднује књижевна дела средње сложености како из обавезног школског програма, тако и из додатног, изборног који предлажу наставник и библиотекар. Самостално уочава проблеме у књижевном делу. Користи више гледишта у тумачењу књижевног текста. Свој суд о књижевном делу аргументовано износи стално имајући на уму примарни текст, као и друге текстове, анализирајући и поредећи њихове истакнуте тематске, композиционе и стилске одлике. Доводи их у везу са различитим врстама уметности из истог правца, школе или епохе којој књижевно дело припада. Користи препоручену секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Примењује стратегије читања које су усаглашене са читалачким задатком.

Специфичне предметне компетенције, диференциране у предложеном документу такође на три нивоа, односе се на две области: Језик и Књижевност, што је у сагласју са називом предмета у средњој школи – Српски језик и књижевност, а односи се на кључне компетенције предмета Српски језик у основној школи. Овде ћемо, као илустрацију, представити описе са основног нивоа.

Специфична предметна компетенција: Језик

Основни ниво

Ученик: Разуме шта је језик, поштује свој језик и поштује друге језике. Препознаје говор мржње као негативну појаву у друштву. Разликује појмове књижевног и народног језика и разуме важност коришћења и неговања књижевног језика за живот заједнице и за лични развој. Примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовима, облицима речи и реченицама. Речи из уџбеника, лектире и свакодневне комуникације употребљава у исправном облику, разуме њихово значење и уме правилно да их употреби у одговарајућем контексту.

Специфична предметна компетенција: Књижевност

Основни ниво

Ученик: Редовно чита књижевна дела предвиђена програмом и препознаје њихову уметничку вредност. Зна ауторе обрађених књижевних дела. Прави разлику између усмене и ауторске књижевности. Уочава основне елементе тематске, композиционе и стилске структуре епског, лирског и драмског књижевног дела из обавезне школске лектире и уме да их правилно термилошки именује. Тумачи основне тематске слојеве књижевног дела. Своје утиске и уочавања илуструје основним примерима из књижевног и неуметничког текста.

Стандарди служе за процену постигнућа ученика у развоју одређених компетенција.

Садржаји из Језика и Језичке културе интегрисани су у приступ тумачењу књижевноуметничких и осталих типова текстова, што доприноси јединству области општеобразовног предмета Српски језик. Језичка култура обухвата описе ученичких постигнућа у оквиру усменог и писаног изражавања ученика. У предлогу новог документа општој језичкој култури је посвећена значајна пажња, што погодује практичној примени стечених знања у даљем животу ученика.

Нови образовни стандарди за крај обавезног образовања за предмет српски језик садрже стандарде постигнућа за области Језик, Књижевност и Језичка култура. Оваква класификација више одговара наставном предмету о коме је реч. Ова измена утиче на превазилажење проблема у навођењу описа стандарда (у целисти или деловима) уз наставне јединице, приликом планирања реализације наставних садржаја, као и током припремања наставника за извођење наставе. Постигнута је усаглашеност са документом усвојених стандарда за средњу школу.

Мада је структурирање стандарда по нивоима остало исто и у документу за основну, и у документу за средњу школу, смисао нивоа ученичких постигнућа је другачији. Док се у основној школи основни ниво односи на највећи број ученика који могу да га досегну, у средњој школи тај ниво представља укупан обим знања који ће усвојити сваки средњошколац који неће потом своја знања проширивати на некој од виших школа или факултета. Средњи ниво у основној школи односи се на описе стандарда које може да досегне више од пола ученичке популације, док у средњој школи овај ниво

представља изазове за ученике који ће желети своја знања да шире и усавршавају на различитим факултетима. Док се напредни ниво у основној школи односи на талентоване појединце, у средњој школи он се тиче ученика посебно заинтересованих за ужу струку – студије филологије, лингвистике, односно српског језика и књижевности.

3. Развој исхода

Планирање и реализацију стандарда ученичких постигнућа неопходно је ускладити са садржајима школских програма), као и са уџбеницима намењеним учењу српског језика и књижевности.

Први корак у том настојању представља дефинисање исхода¹¹ ученичких постигнућа, за сваки разред основне школе. Други корак је сложена реформа школских програма, која би требало да омогући поузданије повезивање свих садржаја предмета и њихово одговарајуће планирање на годишњем и месечном нивоу.

Уз заснивање аналитичкосинтетичког, компаративног и проблемског приступа проучавању градива, који подстичу ученичку свесну активност и креативност, оригиналност и критичко мишљење, активираће се принцип научности и васпитности који указује на континуирано деловање наставног процеса на темељима струке. Ово ће утицати и на морални развој ученикове личности, уз наглашавање естетских и етичких компоненти предмета Српски језик.

Да би се настава поставила као истраживачка и стваралачка, неопходно је да удовољи и принципу индивидуализације и диференцијације који у први план ставља сваког појединачног ученика и његове способности (на неком од предвиђених нивоа ученичких постигнућа). То значи да један ученик не мора показати исте способности, знања и вештине из све три подобласти предмета (Језик, Књижевност и Језичка култура), али ће се управо међусобним функционалним повезивањем садржаја предмета ученик подстицати да што боље и продуктивније разуме и примењује научено градиво у целости.

Предвиђени описи ученичких постигнућа могу се, приликом планирања, детаљно повезивати са темама из историје, језика, лингвистике, граматике и лексике, стилистике, историје књижевности, теорије књижевности и књижевне критике, а пре свега са школском лектиром (обавезном, изборном, допунском, факултативном) и секундарном литературом. Уз подстицање развоја ученичких компетенција у усменом и писаном изражавању, наставник ће у обзир узимати и међупредметне компетенције и усаглашавати

¹¹ Предметни исходи се дефинишу тако да јасно искажу шта ће сваки ученик, као резултат учења, на крају сваког разреда у коме учи одређени предмет, бити у стању да уради. Тиме што се дефинишу са сваки разред, исходи отварају пут за постепени рад на достизању стандарда постигнућа и развој општих међупредметних компетенција. Ово је веома важно зато што су стандарди и компетенције дефинисани за крај основног и средњег образовања. Исходи, дакле, обавештавају, усмеравају и воде наставнике правцем којим се достижу стандарди и компетенција.

планирање наставних садржаја из српског језика и књижевности са садржајем других предмета, кад год је то сврсисходно. Одговарајући пример представља међупредметна компетенција за целоживотно учење.¹²

Приликом планирања, један исти стандард (или његов део) активираће се више пута током школске године, сваки пут уз другу наставну јединицу. Такво поступање осигурава досезање све вишег и вишег нивоа појединачних ученичких постигнућа, а ученичка знања, вештине и способности се непрестано сагледавају из нових углова, утврђују, проширују и систематизују, акцелеративним током.

Увидом у рад наставника српског језика у основним школама, стиче се утисак да је наставницима првим документом, *Образовни стандарди за крај обавезног образовања*, наметнута обавеза механичког дистрибуирања описа ученичких постигнућа уз наставне јединице чије се остваривање планира по тематском принципу, тако што се они преносе из основног документа у наставне припреме за појединачне часове. Могуће је да су просветни саветници тражили овакво вођење документације, међутим, било би поузданије одредити који ће стандарди (и на ком нивоу) бити „активнији” током одређеног наставног периода (месец, тромесечје, полугодиште) у односу на друге. Чини се да није могуће приликом обраде, утврђивања и систематизовања ученичких знања јасно издвојити која ученичка постигнућа се досежу уз рад на одређеној наставној јединици, јер она делују здружено, њима се тежи тако што се тема, проблем, програмски елемент посматрају из више углова, а њихово остваривање представља процес који удовољава принципу поступног и систематичног стицања знања, као и трајности знања и умења.

Да би се олакшало усмеравање, праћење и процењивање учења, на основу стандарда осмишљени су исходи ученичких постигнућа за сваки разред. Исходи за српски језик представљају опис интегрисаних знања, вештина и компетенција ученика у три области предмета: Књижевност, Језик и Језичка култура. Они представљају очекиване

¹² У оквиру компетенције за целоживотно учење ученик:

- уме да планира време за учење и да организује процес учења и управља њим;
- активно конструише знање; уочава структуру градива, активно селекује познато од непознатог, битно од небитног; уме да резимира и елаборира основне идеје;
- ефикасно користи различите стратегије учења, прилагођава их природи градива и циљевима учења;
- познаје различите врсте текстова и уме да изабере адекватну стратегију читања;
- разликује чињенице од интерпретација, ставова, веровања и мишљења; препознаје и продукује аргументацију за одређену тезу, разликује аргументе према снази и релевантности;
- уме да процени сопствену успешност у учењу; идентификује тешкоће у учењу и зна како да их превазиђе. (Међупредметне компетенције 2013: 4). Дефинисање међупредметних компетенција за ученике основне школе још је у току, те је овде дат сличан пример из документа за средњу школу.

результате учења до којих ће ученици доћи постепено током старијих разреда основне школе. Они се, пре свега, односе на умења која су ученици стекли изучавајући предмет Српски језик. Представљају меру напредовања која показује зашто су учили матерњи језик током школске године и обавештавају о томе шта ученици умеју да ураде на основу стечених знања.

Исходи не дефинишу програм, структуру програма, организацију, методе, технике и стратегије реализације, критеријуме и начине евалуације. Они су усмерени на ученике и њихове активности и треба да омогуће сагледавање производа учења, односно да покажу која знања, вештине и способности ученици имају по завршетку одређене теме и/или садржаја рада, као и да подстакну ученике да поделе одговорност за успех у учењу.

Формулисани по разредима, исходи прецизније указују на то која знања, вештине и способности, здружено описане у Образовним стандардима за крај обавезног образовања (за наставни предмет Српски језик), ученици досежу у сваком појединачном разреду (од петог до осмог).

Програмски циљеви и задаци у већој мери успостављају ехо с постигнућима описаним у стандардима, а потом и у исходима. На пример, у настави граматике се на првом месту захтева да се језик представи као систем и тако и тумачи, тј. непожељно је ученике наводити да језичке појаве тумаче изоловано. Програм који имплементира набројане циљеве и задатке поштује одређена начела. Поступност се обезбеђује избором садржаја који треба обрадити. Конкретизација нивоа обраде је назначена описним захтевима (запажање, уочавање, препознавање, разликовање, селектовање, тумачење). Селективност се остварује одабиром информација о најважнијим језичким и теоријским законитостима. Исходи су дефинисани такође на овим начелима и то је оно што је видно у њиховом опису.

Предложени исходи су подложни провери у непосредној пракси; они су еволутивни, те су и њихове корекције могуће и пожељне, уколико се покаже потребним. Наставници и ученици сарађују у процесу постављања циљева, провере њихове остварености и редефинисања циљева (у односу на исходе) у складу са оствареним напретком.

Исходи су повезани са општом и посебним предметним компетенцијама, као и са општим међупредметним компетенцијама. Они су усаглашени са ревидираним *Општим стандардима постигнућа – образовним стандардима за крај обавезног образовања за предмет Српски језик.*

4. Примери стандарда, ревидираних описа ученичких постигнућа и исхода у старијим разредима основне школе

4.1. Примери стандарда са основног нивоа у области Књижевност, у документу Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај обавезног образовања (2010)

Ученик/ученица:

CJ.1.4.1. повезује наслове прочитаних књижевних дела (предвиђених програмима од V до VIII разреда) са именима аутора тих дела

CJ.1.4.2. разликује типове књижевног стваралаштва (усмена и ауторска књижевност)

CJ.1.4.3. разликује основне књижевне родове: лирику, епику и драму

CJ.1.4.4. препознаје врсте стиха (римовани и неримовани; осмерац и десетерац)

CJ.1.4.5. препознаје различите облике казивања у књижевноуметничком тексту: нарација, дескрипција, дијалог и монолог

CJ.1.4.6. препознаје постојање стилских фигура у књижевноуметничком тексту (епитет, поређење, оноματοпеја)

CJ.1.4.7. уочава битне елементе књижевноуметничког текста: мотив, тему, фабулу, време и место радње, лик...

CJ.1.4.8. има изграђену потребу за читањем књижевноуметничких текстова и поштује национално, књижевно и уметничко наслеђе*

CJ.1.1.9. способан је за естетски доживљај уметничких дела* (Образовни стандарди за крај обавезног образовања 2010: 5)

4.2. Примери стандарда са основног нивоа у области Књижевност, у новом, ревидираном документу *Образовни стандарди за крај обавезног образовања за предмет српски језик* (2015)

CJ.1.2.1. Познаје књижевна дела из обавезног школског програма: наводи аутора и назив његовог дела; уме да преприча основну садржину дела, да наведе основну тему и главни мотив дела и да именује његове главне ликове.

CJ.1.2.2. Разликује основне типове и облике књижевног стваралаштва и то: усмену од ауторске књижевности; дело у прози од дела у стиху; прави разлику између дела лирског, епског и драмског карактера; разликује аутора књижевноуметничког дела од наратора, драмског лица или лирског субјекта у делу; у том смислу разликује књижевноуметнички текст од неуметничког текста који обрађују исте/сличне теме, ликове и догађаје.

CJ.1.2.3. Уочава основне елементе структуре књижевноуметничког дела: тема, мотив; радња, време и место радње; приповедање у 1. и приповедање у 3. лицу, описивање, врсте описа, монолог и дијалог; облици основних језичко-стилских изражајних средстава; основни облици стиха, облици строфе (дистих, терцет и катрен); уочава риму и разликује везан и слободан стих.

CJ.1.2.4. Анализира издвојен проблем, идеју или поруку у краћем једноставнијем књижевном тексту из обавезног школског програма и уме да га аргументује примарним текстом.

CJ.1.2.5. Редовно чита књижевна дела из обавезне школског програма, стичући читалачке навике; исказује свој естетски доживљај књижевног дела. (Образовни стандарди за крај обавезног образовања 2015: 4).

4.3. Примери исхода ученичких постигнућа у области Књижевност (од петог до осмог разреда)

„По завршетку петог разреда, ученик ће бити у стању да:

- Познаје основне одлике књижевних родова (лирика, епика, драма).
- Уме да одреди тему и главне мотиве, преприча основну садржину дела и исказе доживљај књижевног дела које тумачи.
- Тумачи поступке и особине ликова у књижевном тексту.
- Уме да препозна основне облике казивања (у првом и трећем лицу) у књижевним текстовима.
- Разликује променљивост и непроменљивост речи; разликује врсте променљивих речи; препознаје непроменљиве речи, посебно прилоге и предлоге.

По завршетку шестог разреда, ученик ће бити у стању да:

- Зна основне одлике главних књижевних врста усмене и ауторске књижевности.
- Разликује описивање, дијалог, монолог.
- Препознаје основна језичко-стилска изражајна средства (епитет, поређење, контраст, градација, персонификација, ономатопеја) и њихову функцију у књижевноуметничком тексту.
- Разликује хронолошко и ретроспективно приповедање.
- Уочава основне облике стиха и строфе (дистих, терцет и катрен); уочава риму и разликује укрштenu, обгрљену и парну риму.
- Уочава и тумачи мотиве и песничке слике у лирском тексту.

По завршетку седмог разреда, ученик ће бити у стању да:

- Уме да локализује књижевна дела из обавезног школског програма (српска/светска, стара/нова, усмена/ауторска, лирска/епска/драмска књижевност).
- Зна класификацију народне и ауторске књижевности, има основне информације о књижевним епохама (античка, средњовековна, ренесанса и ново доба).
- Разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта, и разликује књижевноуметнички текст од осталих типова текстова.
- Препознаје типичне лирске и епске мотиве у књижевноуметничком тексту.
- Разликује врсте карактеризације ликова према основним особинама (физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким).
- Именује и анализира улогу језичкостилских изражајних средстава у примерима средње сложености у књижевном делу.
- Препознаје функцију рефрена.
- Уме да анализира издвојене проблеме, идеје или поруке у једноставнијем књижевном тексту; уме да развија аргументе који иду у прилог некој тези (ставу) или аргументе против ње у вези са текстом.

По завршетку осмог разреда, ученик ће бити у стању да:

- Самостално тумачи кључне језичке, естетске и структурне особине књижевног дела. Повезује и анализира улогу различитих језичкостилских изражајних средстава.
- Књижевне термине и функционалне појмове повезује са примерима из књижевноуметничких текстова.
- Разликује релациона значења књижевноисторијских термина: класицизам, романтизам, реализам, модернизам.
- Критички чита и самостално издваја проблеме, идеје и поруке књижевног дела и обрађује их својим ставовима и ставовима из додатних текстова.
- Уме да препоручи прочитано књижевно дело и ван школског програма.” (Ревизија исхода... 2015: 25–27)

5. Закључак

У свакодневној наставној пракси, наставници се ослањају на исходе који показују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљавани током учења предмета у једној школској години; користе стандарде постигнућа да прате како се ученици крећу и колико су одмакли на путу достизања онога што би требало да умеју и могу кад заврше школу коју похађају. Пратећи напредак ученика, примењују индивидуализацију и диференцијацију наставних садржаја, на основу показатеља које добијају праћењем напредовања; постављају учење и наставу у оквире потребне да би ученици развијали и развили компетенције које треба да имају на крају основне и средње школе.

Опште и међупредметне компетенције¹³ и компетенције за посебне предмете развијају се активним учешћем у наставним и ваннаставним активностима, усвајањем знања, вештина, ставова и вредности, дубљим разумевањем различитих предметних области и њиховом применом на ситуације из свакодневног живота у различитим контекстима (лични, професионални, образовни итд.).

Исходи служе наставницима – да одреде садржаје, методе, стратегије, задатке за проверу постигнућа ученика; да провере остварљивост курикулума који примењују; ученицима – да имају конкретну слику о томе шта ће морати да знају на крају разреда и школовања; да им пружи јасан оквир за учење и планирање сопственог рада; родитељима – да стекну јасну слику о нивоу знања и вештина који ће њихова деца стећи у одговарајућој школи; да помажу и прате напредовање своје деце.

Ревизија стандарда и развој исхода усмерени су на праћење и процењивање учења српског језика у старијим разредима основне школе.

¹³ Опште и међупредметне компетенције представљају наративни опис оних компетенција које се заснивају на интегрисању различитих знања, вештина, ставова и вредности који се развијају у оквиру различитих предмета и омогућавају младима да активно учествују у животу заједнице и да остварују личне интересе и аспирације, али и да доприносе развоју заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

Међупредметне компетенције 2013: *Међупредметне компетенције за крај општег средњег образовања*, Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Образовни стандарди за крај обавезног образовања 2010: *Образовни стандарди за крај обавезног образовања за предмет Српски језик*, Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Образовни стандарди за крај обавезног образовања 2015 (предлог): *Образовни стандарди за крај обавезног образовања за предмет Српски језик*, Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Развој исхода и ревизија стандарда у функцији усмеравања, праћење и процењивање учења 2015: *Приручник за наставнике*, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања. (у штампи)

Ревизија стандарда за крај првог циклуса обавезног образовања 2011: *Концептуални оквир. Пројекат ИПА 2011: Опште образовање и развој људског капитала*. (Аутори пројекта: Александар Бауцал, Јелена Марковић, Јелена Најдановић Томић и Драгица Павловић Бабић.) Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Подршка развоју образовања и људског капитала – Развионица 2014: *Ревизија стандарда за крај првог циклуса обавезног образовања*, Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

THE DEVELOPMENT OF THE OUTCOMES AND AUDIT STANDARDS FOR THE END OF MANDATORY EDUCATION IN THE FIELD OF *SERBIAN LANGUAGE*

Summary

This paper is a result of a methodological workshop *The new educational standards* for the end of mandatory education (subject: Serbian language), held with two groups of Serbian language and literature teachers at the Republican winter seminar in January 2015 at the Philological Faculty in Belgrade. The paper discusses the essence of audits of educational standards for the end of mandatory education. The concepts of subject outcomes, general and specific competencies in the educational process are explained. Examples of standards, revised description of student achievements and outcomes in the field of Literature are shown. The need for a revision of standards and development outcomes for older elementary grades in the function of directing, monitoring and evaluating students is explained.

Keywords: educational standards, Serbian language audits, primary school, learning outcomes, general and specific competencies, literature